

TÜRKİYE'DEKİ TERÖR OLAYLARININ DÖVİZ KURU ÜZERİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR YAKLAŞIM¹

Dr. Öğr. Üyesi İsmail SEKİ²
Ahmet AKYILDIZ³

ÖZET

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde döviz kurunun siyasi ve sosyal olaylara karşı duyarlılığının gelişmiş ülkelere göre nispeten daha yüksek olması beklenmektedir. Günümüzde başta küresel ölçekte DEAŞ, El Kaide, bölgesel ölçekte de PKK – PYD – YPG olmak üzere terör örgütleri tarafından yaratılmaya çalışılan siyasi ve sosyal kargaşa ortamı tüm bölge ülkelerini olduğu gibi ülkemizi de etkilemektedir. Söz konusu olayların yarattığı belirsizlik ve istikrarsızlık etkileri ülkedeki en önemli siyasi ve sosyal gündem başlıklarını oluşturmaktadır. Siyasi ve sosyal gelişmelere çok duyarlı hale gelen para piyasalarının söz konusu terör olaylarından etkilenmemesi mümkün değildir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'nin maruz kaldığı terör olaylarının döviz kurları üzerindeki etkisini VAR analizi yardımıyla ortaya koymaktır. VAR analizinin kullanım amacı şoklara verilen tepkileri ölçmektir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; döviz kurundaki değişimlerin %98.6'lık kısmı yine kendisi tarafından açıklamaktadır. Varyanstaki değişimi döviz kurunun kendisinden sonra en fazla %1.1'lik oranla külçe altın gram fiyatının açıkladığı görülmektedir. Değişimi en az açıklayan değişken %0.004'lük oranla ham petrol ve doğalgaz endeksi olurken, terör olayları döviz kurundaki değişimde %0.06'lık bir paya sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Terörizm, Zaman Serisi, VAR.

THE EFFECT OF TERRORISM ON FOREIGN EXCHANGE RATE IN TURKEY: AN ECONOMETRIC APPROACH

ABSTRACT

In developing countries like Turkey, foreign exchange rates are directly affected by stability conditions of countries. Social and political facts are more effective on exchange rates in developing countries than developed countries. Nowadays, terrorism activities from international terrorist organizations like ISIS, Al-Qaeda and regional ones like PKK-PYD-YPG create political and social chaos. These activities affect Turkey like other countries. Because of these terrorist activities, there is an instability and uncertainty environment in Turkey. It is certain that, terrorist activities can affect money markets which are very sensitive to social and political progresses.

¹Bu Çalışma 5-7 Mayıs 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen ASEAD III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirden geliştirilmiştir.

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ismailseki@comu.edu.tr

³ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, ahmetakyldz24@gmail.com

The aim of the study is to obtain the effects of terrorist attacks on foreign exchange rate of US dollar by using VAR analyze method. VAR analyze is used to measure the responses of foreign exchange rate to impulses from terrorist attacks. According to the empirical analyze, %98.6 of the variation in foreign exchange rate can be explained by the changes in foreign exchange rate. Additionally, %1.1 of the variation can be explained by the changes in gold price. However, %0.06 of the variation in foreign exchange rate can be explained by terrorist activities while %0.004 of the variation can be explained by petrol and natural gas index.

Keywords: Exchange Rate, Terrorism, Time Series, VAR.

GİRİŞ

Küreselleşmenin baş döndürücü bir hıza ulaşmasıyla birlikte uluslararası ilişkiler de diğer tüm olgular gibi değişime uğramıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın kapitalist küresel sistemde yarattığı büyük tahribat sonucu artık konvansiyonel savaşlar uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde kullanılan bir araç olmaktan çıkmıştır. Konvansiyonel savaşların uluslararası ilişkiler sahnesinden çekilmesiyle oluşan boşluk maalesef terör örgütleri ile yönlendirilen küresel terör olayları ile doldurulmaya başlanmıştır. Günümüzde artık münferit ve/veya bölgesel terör örgütlerinden değil küresel ölçekte terör örgütlerinden bahseder hale gelinmiştir. Söz konusu terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen terör olaylarının temel amacı terörün gerçekleştiği ülke ve/veya bölgeyi istikrarsızlaştırmaktır.

Küreselleşmeyle birlikte neredeyse sınırsız bir mobilite kazanan finans piyasalarının günlük olaylardan etkilenme hassasiyeti de mobiliteye paralel olarak artış göstermiştir. Tüm ekonomik araçlar gibi finansal varlıklar da öncelikle güvenli bir ekonomik ortama ihtiyaç duymaktadır. Finansal sistem içerisinde özellikle döviz kurları da gündelik olaylardan etkilenebilmekte, yabancı yatırımcılar istikrarlı ve güvenli bir ortam talep etmektedirler. Bu bakımdan döviz kurlarının ülke içerisinde yaşanacak karışıklık, çatışma ortamları ve terör faaliyetleri gibi olaylardan etkilenmemesi neredeyse imkânsızdır. Türkiye gerek yurt içi gerek yurt dışı kaynaklı pek çok terör örgütünün eylemlerine maruz kalmaktadır. Meydana gelen bu tür olayların Türkiye'deki döviz kuruna (ABD Doları) ne şekilde etki edeceği sorusuna yanıt aramak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde terör olaylarının Türkiye ekonomisine etkisine ilişkin literatür incelenmiş, üçüncü bölümde terör ve finans piyasalarının ilişkisi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde terör faaliyetlerinin Türkiye'deki döviz kuruna hangi yönde ve ne kadar etki edeceği VAR Analizi yöntemiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Beşinci ve son bölümde sonuç ve değerlendirmeye yer verilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Terör olayları ve döviz kuru ilişkisi incelendiğinde daha önce konuyla ilgili yapılmış doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'ye yönelik literatüre bakıldığında terörizmin turizme etkisini analiz eden çalışmaların yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Emsen ve Değer (2004)⁴ çalışmalarında terörizmin turizm üzerine etkilerini çalışmışlardır. Ekonometrik yöntemler kullanan çalışmaya göre, ülke turizm gelirlerini etkileyen faktörlerden birisi de terörizm olarak kabul edilmektedir. Türkiye'deki terör faaliyetlerinin metropolitan turistik kentleri hedef almasından itibaren turizm gelirlerinin etkilendiği sonucuna varmışlardır. Yılmaz ve Yılmaz (2005)⁵ terörizm ve turizm endüstrisi arasındaki ilişkiyi kronolojik bir yöntem kullanarak incelemişlerdir. Turizm sektörüne yönelik terör faaliyetlerinin gerek turistleri gerekse de turizm hizmeti sağlayıcılarını doğrudan olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Güvenek ve Alptekin (2015)⁶ turistlere yönelik terör faaliyetlerinin turizme etkisini araştırmışlardır. Çalışmada yöntem olarak müdahale analizi kullanılmıştır. Turistlere yönelik terör saldırılarının ülke turizmi açısından şaşırtıcı bir şekilde dikkate değer bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bunun en önemli nedeninin terör saldırılarının medyada yer alış biçimleriyle alakalı olduğunu belirtmişlerdir.

Son yıllarda artan küresel terör tehdidi ile birlikte uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar da literatüre eklenmiştir. Bayramoğlu vd. (2015)⁷ ekonomik açıdan terör ve turizm ilişkisini Türkiye ve Dünya örnekleri ile incelemiştir. Dünya örneklerinden faydalanarak terörün nasıl etkilendiğini ortaya koyabilmeyi amaçlamışlardır. Terör olayları gerçekleşen Türkiye, İspanya, İngiltere, Endonezya ve ABD gibi ülkelerin bu faaliyetlerden turizm sektörü açısından olumsuz etkilendiklerini ortaya koymuşlardır. Özcan ve Özmen (2016)⁸ çalışmalarında terör ve turizm ilişkisini AB ve MENA ülkeleri üzerinden araştırmıştır. Yöntem olarak panel birim kök ve panel eşbütünleşme analizlerini kullanılmıştır. Çalışma sonucunda AB ülkeleri için terör ve turizm arasındaki ilişki zayıf ve anlamsız iken MENA ülkeleri için söz konusu ilişkinin negatif ve anlamlı bir sonucuna ulaşmışlardır. Bir diğer uluslararası çalışmada Başar vd. (2016)⁹ terör olaylarının BRICS ve MINT ülkelerindeki turizm faaliyetlerine nasıl etki ettiğini araştırmışlardır. Yöntem olarak SUR modeline dayalı bootstrap nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular bahsi geçen ülke gruplarından sadece Meksika'da turizmden terörizme doğru bir nedensellik tespit edildiğini ortaya koymuştur.

⁴Emsen, Ö. Selçuk. Değer, M. Kemal. (2004). "Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi", Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı:7, 67-83.

⁵ Yılmaz, B. Selin. Yılmaz, Ö. Devrim. (2005). "Terörizm Ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, Cilt:4, Sayı:13, 39-58.

⁶ Güvenek, Burcu. Alptekin, Volkan. (2015). "Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, 21-38.

⁷ Bayramoğlu, Turgut. vd. (2015). "Ekonomik Açıdan Terör ve Turizm İlişkisi: Dünya Örnekleri ve Türkiye Örneği", Bayburt Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, Türkiye Klinikleri J ForenMed-Special Topics, Cilt:1, Sayı:2, 25-34.

⁸ Özcan, C. Can. Özmen, İbrahim. (2016). "Terör Ve Turizm İlişkisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi: AB ve MENA Örneği", Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:9, Sayı:4, 69-83.

⁹ Başar, Selim. vd. (2016). "Terörün BRICS ve MINT Ülkelerindeki Turizm Faaliyetleri Üzerine Etkisi", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt:53, Sayı:618, 43-50.

Literatürün ağırlıklı olarak terörizm ve turizm ilişkisini incelediği gerçeğinin yanında Türkiye için terörizmin ekonomik etkilerini ortaya koymaya çalışan akademik araştırmaların nispeten daha az olmakla beraber yapıldığını da söyleyebiliriz.

Söz konusu çalışmalardan biri olan Öztürk ve Çelik (2009)¹⁰'da terörizmin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi terör ve ekonomi istatistikleri üzerinden incelenmiştir. Ulaşılan sonuçta terörizmin Türkiye'de yatırımlar, tarım sektörü, turizm sektörü ve sosyal yapı üzerinde olumsuz bir etki yaptığı belirtilmektedir. Diğer bir çalışmada özellikle PKK terörünün yarattığı yıkım bölgesi olan Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki terör olaylarının ekonomik sonuçları Sezgin vd. (2008)¹¹ tarafından araştırılmıştır. Diğer bölgelerle karşılaştırmalı bir analiz yapılmış ve ekonomik büyümenin Güneydoğu Anadolu bölgesinde diğer bölgelere kıyasla daha yavaş olduğu ve bölgeler arasında ıraksamaya neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Terörün sektörel bazda etkilerini inceleyen Alp (2013)¹², terör faaliyetlerinin ulusal ekonomiye ciddi zararlar verdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu zararın en fazla olduğu alanlar tarım ve hayvancılık, turizm, yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme olmuştur. Ancak terörün en büyük ve en önemli maliyetinin insan hayatı olduğunu belirtmiştir. Terör ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakan bir başka çalışma da Ak vd. (2017)¹³ tarafından yapılmıştır. Yöntem olarak nedensellik analizi kullanmışlardır. Ekonometrik bulgular sonucunda iktisadi büyümeden terörizme doğru tek yönlü bir nedensellik sonucuna ulaşmışlardır.

Son dönem çalışmalarda diğerlerine göre farklı bir yaklaşım sunan iki çalışma dikkat çekmektedir. Bunlardan ilkinde Çetinkaya ve Yenice (2017)¹⁴, terör temalı haberlerin kıymetli taşlar ve maden piyasaları üzerindeki etkisi incelemiştir. Çalışmada yöntem olarak büyük veri ve Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Terör temalı haberlerin kıymetli taş ve maden fiyatları üzerinde bir nedenselliğinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İkincisinde ise Ağırman vd. (2014)¹⁵, terörizmin finansal piyasalara etkisini ve oluşturduğu belirsiz ortamın etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Çalışmada yöntem olarak panel veri analizi kullanılmış olup, 35 ülke için yapılan bu araştırmada terörizm ve hisse senedi değişkenleri için uzun dönemde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nedensellik testleri bulgularında ise değişkenlerin birbirleri arasında herhangi bir nedensellik görülmemiştir.

¹⁰ Öztürk, Serdar. Çelik, Kamil. (2009), "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 89-111.

¹¹ Sezgin, Şennur. vd. (2008). "Güneydoğu Terör Olaylarının Ekonomik Sonuçları", Akademik İncelemeler, Cilt:3, Sayı:1, 1-17.

¹² Alp, İnönü A. (2013). "Terörün Ekonomik Etkileri", Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, 1-19.

¹³ Ak, Mehmet Z. vd. (2017). "Türkiye'de Terörizm ile İktisadi Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi", Bilgi Dergi, Cilt:19, Sayı:1, 20-31.

¹⁴ Çetinkaya, Murat. Yenice, Sedat. (2017). "Terörizm Temalı Haberlerin Kıymetli Maden Piyasaları Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul A.Ş. Kıymetli Maden ve Kıymetli Taşlar Piyasası Üzerine Bir Uygulama", İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 45-60.

¹⁵ Ağırman, Ensar. vd. (2014). "Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma", BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, Cilt:8, Sayı:2, 99-117.

Literatür çalışması incelendiğinde varılan genel sonuç terör olaylarının turizm faaliyetleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu yönündedir. Turizm faaliyetlerinin terör olaylarından etkilenecek azalması ülkedeki döviz girişini negatif yönde etkilemektedir. Ülkede oluşan döviz açığı kurların yükselmesine sebep olmaktadır. Terör olayları turizm üzerinden ülke ekonomisini olumsuz etkilerken söz konusu olayların kıymetli taş piyasasına anlamlı bir etkisi olmamıştır. Bununla beraber terör olaylarının hisse senedi piyasasında uzun dönemli etki yaratması literatürden elde edilen önemli bulgulardır.

2. TERÖR VE FİNANSAL PİYASA İLİŞKİSİ

Terör kelimesi (terror-terrorism) latineden gelmektedir. Kelime anlamı “korkudan titreme” veya “titremeye sebep olma”dır. Fransızca Petit Robert sözlüğünde “bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku” anlamını içermektedir. Terör kelimesinin bugünkü anlamıyla ilk defa Fransız Devrimi’nden sonra kullanıldığı herkes tarafından kabul görmüştür (Yayla, 1990:1)¹⁶. Tarih boyunca terör ve terörizm kavramlarıyla ilgili birçok farklı tanımlamalar yapılmıştır ancak, uluslararası ölçekte teröre bakış açılarının farklılık göstermesinden kaynaklı, ortak bir tanım yapılamamıştır (Çakmak, 2017:7)¹⁷. Terörün Türk Dil Kurumu’nda Türkçe karşılığı “yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkmaya, korkutma, tedhiş” olarak yerini almıştır (TDK)¹⁸. Terörün toplumsal boyutları sadece psikolojik sarsıntı etkisinden değil ayrıca ekonomik etkilerinden de oluşmaktadır.

Terörün ekonomik etkileri uzun dönemde doğrudan yerli ve yabancı yatırımlar üzerinde gözlemlenebilirken kısa dönemde neredeyse anlık olarak finans piyasalarında gözlemlemek mümkündür. Finans piyasaları para piyasası ve sermaye piyasası olarak iki ana bileşenden oluşmaktadır. Çalışmamıza konu teşkil eden döviz kuru da finans piyasalarının temel iki bileşeni olan para piyasalarında belirlenmektedir.

2.1. Döviz Kurunun Belirleyicileri

Finansal sistem içerisinde döviz kurunun ifade ettiği en basit anlamı fiyattır. Başka bir ifadeyle döviz kuru, yabancı para biriminin ulusal para birimi cinsinden fiyatını ifade etmektedir. Döviz piyasalarının en kısa tanımı bir ülke parasının diğer bir ülke parası ile takas edildiği ortamlardır. Finansal sistem içerisinde döviz piyasası dünyanın en büyük ve en eski piyasası olarak önemli yere sahiptir. Bunun temel gerekçesi ülkelerin ekonomik olarak dışa açılmaları ve diğer dünya ülkeleri arasında bağlantı kurmaları açısından oldukça önemli bir konumda olmasındandır (Bulut, 2005:6)¹⁹.

¹⁶Yayla, Atilla. (1990). “Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:45, Sayı:1, 1.

¹⁷Çakmak, Fatma. (2017), “21. Yüzyılda Terör Ve Terörün Medyada Temsili: Ankara Ve Paris Saldırılarının Türk Ve Fransız Basınında Sunumu”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Ana Bilim Dalı, Antalya, 7.

¹⁸<http://www.tdk.gov.tr>, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.

¹⁹Bulut, Erol. (2005). “Döviz Kuru Belirleme Modelleri ve Döviz Piyasasının Mikro Yapısı: Türkiye Örneği”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara, 6.

Döviz kurlarını etkileyen faktörlerin başında para arzı ve reel gelir vardır. Ülkelerin para arzlarına bağlı olarak yerli veya yabancı paraların değerlerinde artış veya azalış meydana gelir. Reel gelirin artmasıyla beraber hane halklarının yerli veya yabancı mal ve hizmetlere olan talepleri de artacaktır. Örnek olarak talebin arttığı yabancı mallar ve hizmetler karşısında dövize olan talep de artacağından döviz değerinin arttığı, yerli paranın değerinin düştüğü gözlemlenir. İktisadi büyümelerdeki değişimler sonucu yatırım harcamalarının artması uzun dönemde döviz kurlarının artmasına neden olmamaktadır ancak tüketim harcamalarındaki değişimler talebi artıracaktır. Bu sebeple büyümeden kaynaklanan ithalat miktarının ihracat miktarından daha fazla olması sonucu döviz kurları yükselecektir. Enflasyon oranındaki değişimler dövize olan arz ve talebi değiştirmektedir. Bu değişim de döviz kurlarını etkilemektedir. Enflasyon oranının diğer ülkelere göre daha düşük olduğu ülkelerde fiyatlar kıyasla daha ucuzdur. Bu durumda ucuz olan ülke mallarına talep artacaktır. Enflasyonun düşük olduğu ülkelere talebin artmasından dolayı para birimlerine de olan talebin artması kurda değer olarak yükselişe sebep olacaktır. Faiz oranlarındaki değişimler döviz kurlarını etkilemektedir. Döviz kuru ve faiz oranları arasında yüksek faiz-düşük döviz kuru ilişkisi bulunmaktadır. Cari işlemler dengesi bir ülkenin toplam mal ve hizmet değerini gösterir. Uluslararası piyasalarda mal ve hizmet ithalat-ihracatı yapan ülkelerin talep edilen mal ve hizmetlerin karşılığı olarak yaptıkları üretim yine bu ülkelerin para birimlerinin değerlerini etkileyecektir. Cari işlemler dengesi döviz kuru belirleyen faktörler arasında burada karşımıza çıkmaktadır. Uygulanan maliye politikaları dış ticarete veya kamu açıklarında farklı etkiler gösterebilir. Bu durumun karşısında döviz kurları da oynaklık gösterebilir. Döviz kurlarına etki eden bir diğer faktör ise spekülasyon hareketleridir. Yatırımcıların beklentileri, öngörülleri döviz kurlarını etkileyebilir. Döviz kuru hareketlerine bakıldığında spekülasyon yatırımları ve beklentilerin önemli bir etki yaptığını söylemek mümkündür. (Gözen, 2018:5-11;²⁰Alptekin, 2009:31)²¹. Spekülasyon hareketleri özellikle diğer yatırım araçlarının birbirlerine göre aldıkları pozisyonlar tarafından şekillenir. Bu bakımdan bir döviz kurunun herhangi bir ülkedeki değeri rezerv para olarak kabul edilen dövizin değerinden ve uluslararası piyasalarda yatırım aracı olarak görülen hisse senedi, petrol ve altın fiyatlarından bağımsız düşünülemez.

Günlük olayların döviz kuruna etkisinde ülke içerisinde yaşanan terör ve çatışma ortamlarının etkisi göz ardı edilemez. Terör faaliyetlerinin ülke sınırları içerisinde oluşturacağı belirsiz ve güvensiz ortam finansal sistem içerisindeki döviz kurları için de risk ortamı oluşturacaktır. Terör faaliyetlerine risk açısından bakıldığında, yarattığı belirsizlik ve güvensizlik ortamı ile terörizm, risk seviyesini yukarıya taşıyarak finansal piyasalarda negatif yönde bir etki yaratabilmektedir. Araştırmalara göre derinliği daha fazla olan gelişmiş ülke finansal piyasaları, daha sığ olan gelişmekte olan ülke finansal piyasalarına göre terör faaliyetlerinden daha az etkilenmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha kısa sürede terör faaliyetlerinin oluşturduğu risk ortamından çıkabilmektedirler (Ağırman vd. 2014: 105-106).²²

²⁰Gözen, M. Çağrı. (2018). "Başlıca Döviz Kuru Belirleme Yaklaşımları ve Seçilmiş Yaklaşımların Etkinliğinin Türkiye Örneğinde Test Edilmesi", Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Kocaeli, 5-11.

²¹Alptekin, Volkan. (2009). "Türkiye'de Dış Ticaret - Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi Yardımıyla Sınanması", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Konya, 31.

²²Ağırman, 2013, 12-13.

2.2. Terörün Finans Piyasalarına Etkisi

Finansal sistem içerisinde piyasalar ikiye ayrılmaktadır. Bunlar sermaye piyasaları ve para piyasalarıdır. Fonların arz ve taleplerinin kısa vadede karşı karşıya geldiği piyasalara para piyasaları, orta ve uzun vadede karşılaştığı piyasalara ise sermaye piyasaları denir (Gökçe, 2010:38)²³.

Terör faaliyetlerinin piyasalarda oluşturduğu risk ortamından sermaye piyasaları da etkilenmektedir. Bunu terör olaylarından sonra oluşan borsalardaki düşüşlerden görmekteyiz. Küreselleşen dünyamızda teknolojik gelişmelerin ışığında haberleşme ve bilgi akışı oldukça yüksek hızlarda yapılabilmektedir. Anlık bilgiler ışığında terör faaliyetleri sonucunda piyasalarda oluşan belirsizlik sadece terörün yaşandığı ülkedeki yatırımcıyı değil, dünyanın herhangi bir yerindeki yatırımcıyı da olumsuz yönde etkilemektedir. Yatırımcılar, finansal piyasada yatırımda bulunacakları alanda her türlü bilgiye ulaşarak yatırımlarını sağlama almak açısından bu veriler doğrultusunda hareket edeceklerdir. Terör faaliyetlerinin olumsuz yönde etki etmesi muhtemel bir sonuç olduğundan sermaye piyasalarındaki oluşan etkinin oranını likitide belirler. Likitidenin yüksek olması, piyasadaki gelgitler karşısında yatırımcıların güvenini sağlayarak stabil durumun tekrar oluşmasına imkân tanır (Alp, 2013:12-13)²⁴.

Finansal sistemin diğer ana bileşeni olan para piyasaları da sermaye piyasaları gibi finansal sistemde oluşan risk ortamlarından ve çalkantılardan etkilenmektedir. Bu etkiler artış gösteren belirsizlik, güven eksikliği ve terör olaylarının varlığı neticesinde oluşmaktadır. Kısa vadede oluşan bu belirsizliğin uzun dönemde de istenmeyen sonuçlara sebebiyet vermesi göz ardı edilemez. Terör olaylarının etkisi ile ortaya çıkan belirsizlikle birlikte oluşan kargaşa dönemlerinde, para piyasasındaki faiz oranları oluşturulamaz ancak kargaşa ortamı likidite koşullarından kaynaklanmadığı sürece para piyasası yatırımcılarının para politikası ile ilgili beklentilerinde bir değişime sebebiyet vermez (Karataş, 2015:102)²⁵. Bu bakımdan sermaye piyasaları ve para piyasaları incelendiğinde, söz konusu piyasaların terör olayları gibi belirsizliğe yol açan bir etkene karşı özellikle kısa dönemde duyarlı olmaları ve kayıtsız kalmamaları beklenmektedir.

²³Gökçe, Mehmet. (2010). ‘‘Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme’’, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Bursa, 38.

²⁴Alp, 2013, 12-13

²⁵Karataş, E. Cihangir. (2015). ‘‘Avrupa Merkez Bankasının Para Piyasaları Üzerindeki Etkisi’’, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, İstanbul, 102.

3. AMPİRİK ANALİZ

3.1. Veri Seti

Analizde Ocak 1999 - Aralık 2016 dönemi arası aylık zaman serisi verileri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan altın, döviz kuru, ham petrol ve doğalgaz endeksi ile BIST100 endeksi verileri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS)²⁶, terör olayları verileri ise Küresel Terörizm Veri Tabanından²⁷ derlenmiştir. Çalışmada anılan verilerin % değişimleri kullanılmıştır.

$$\text{Değişim Oranı: } R_{i,t} = \frac{P_{i,t} - P_{i,t-1}}{P_{i,t-1}} \quad (1)$$

2.2. Yöntem

Çalışmada VAR (Vektör Otoregresif Model) analizi kullanılmıştır. Değişkenler finansal sistem içerisinde birbirleri ile çift yönlü ilişki içinde olduklarından VAR analizi tercih edilmiştir. VAR (Vektör Otoregresif Model) analizi modellerinin altyapısı eşanlı denklem sistemlerine dayanmaktadır. Eşanlı denklem sistemleri, tek bir denkleme açıklanamayan olayları ve karışık ilişkileri açıklamakta kullanılan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır (Kök ve Uygur, 2014)²⁸.

İki değişkenli ve iki eşitlikli birinci dereceden VAR modeli aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

$$\text{Eşanlı Denklem: } y_t = b_{10} - b_{12}z_t + y_{11}y_{t-1} + y_{12}z_{t-1} + \varepsilon_{yt} \quad (2)$$

$$z_t = b_{20} - b_{21}y_t + y_{21}y_{t-1} + y_{22}z_{t-1} + \varepsilon_{zt} \quad (3)$$

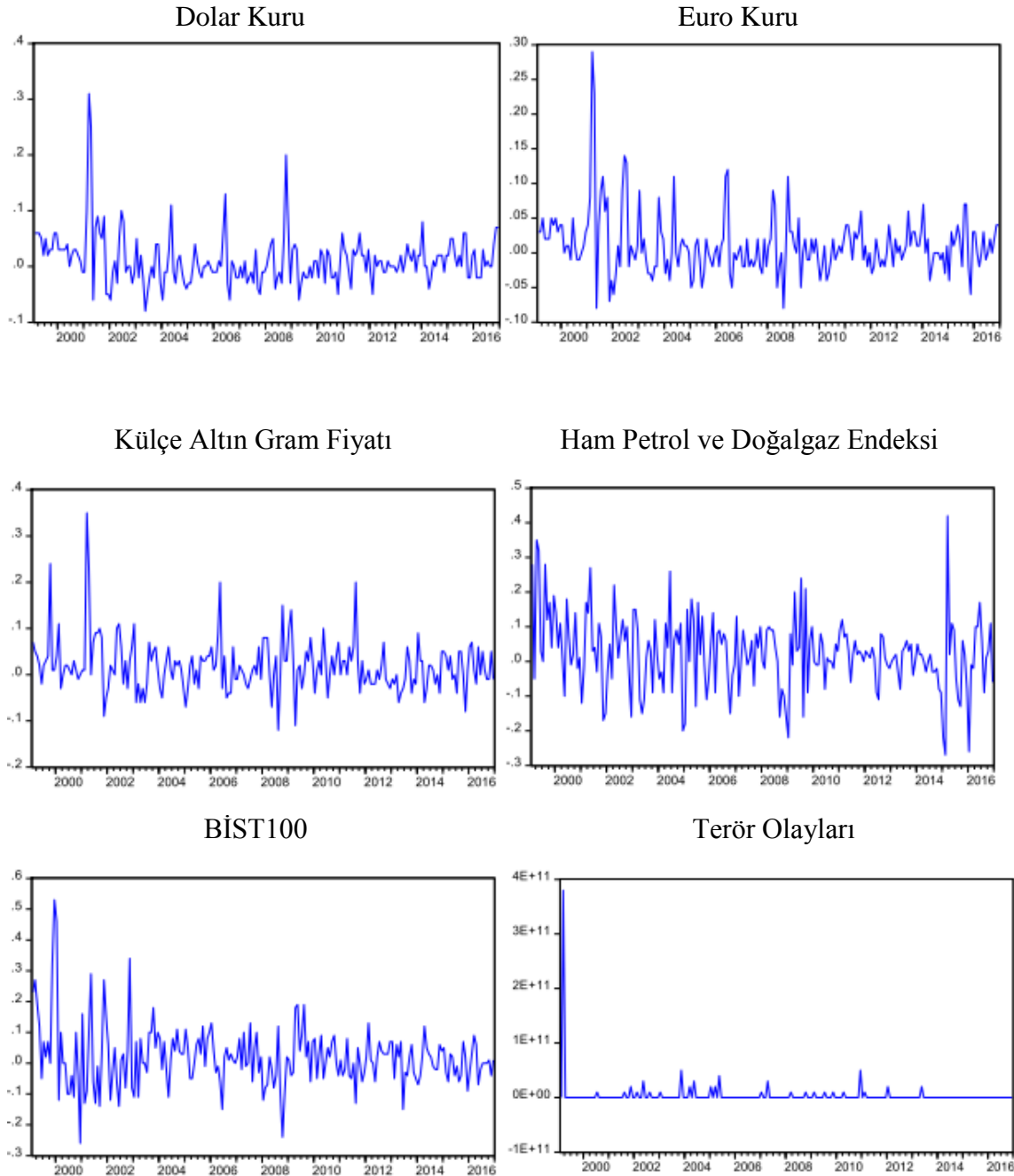
3.3. Ampirik Sonuçlar

Analizde ilk olarak kullanılan değişkenlerin 1999-2016 yılları arasındaki zaman serisi grafikleri oluşturulmuştur. Değişkenlerin zaman serisi grafikleri (% değişim olarak) Şekil 1.'de gösterilmektedir.

²⁶ <https://evds2.tcmb.gov.tr>, TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi.

²⁷ <https://www.start.umd.edu>, Global Terrorism Database.

²⁸ Kök, Dünder. Uygur, M. Emre. (2014). "Finansal Piyasalarda Fiyat Etkileşimi: BİST 100 ve Seçilmiş Finansal Göstergeler İçin VAR Analizi", Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 1-23.

Şekil 1: Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri (% Değişim)

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Dolar kuru, Euro kuru ve külçe altın gram fiyatı değişkenlerine bakıldığında 2001 yılında pozitif yönde belirgin bir değişim gözlemlenmektedir. Ham petrol ve doğalgaz endeksinde ise bu durum 2015 yılının başında keskin bir şekilde görülmektedir. Terör olaylarında 1999 yılının sonlarına doğru negatif yönde bir değişim gözlemlenmektedir. Bu değişimlerde 2016 yılına kadar aralıklarla hareketlenme görülse de genel itibarıyla aynı düzeyde seyretmektedir ve çoğunlukla kayda değer bir değişimin ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Analizde kullanılabilirliği denetlemek amacıyla değişkenlerin durağanlıkları kontrol edilmiştir. Bundan dolayı kullanılan değişkenlerin zaman serilerine Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

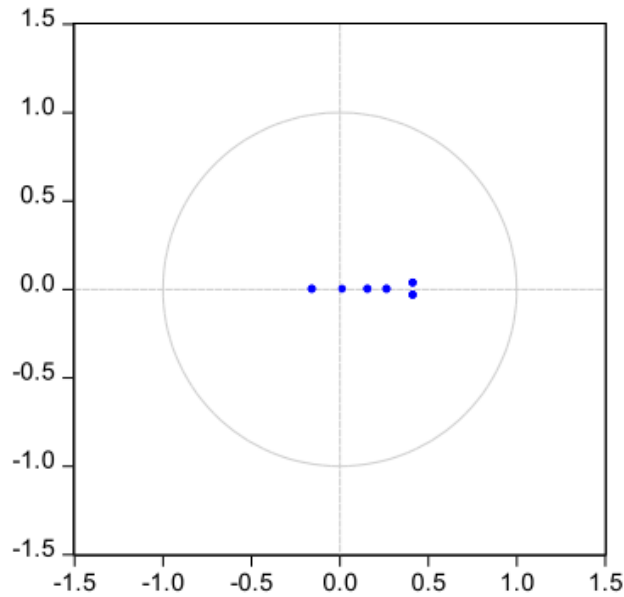
Tablo 1: Birim Kök Testleri

Değişken	ADF Birim Kök Testleri		PP Birim Kök Testleri	
	Düzy	Olasılık	Düzy	Olasılık
Dolar Kuru	-6.697993	0.0000	-9.407523	0.0000
Euro Kuru	-9.520376	0.0000	-9.781666	0.0000
Külçe Altın Gram Fiyatı	-11.01269	0.0000	-11.01269	0.0000
Ham Petrol ve Doğalgaz Endeksi	-13.03219	0.0000	-13.02323	0.0000
BIST100	-11.15203	0.0000	-10.89108	0.0000
Terör Olayları	-14.89085	0.0000	-14.89085	0.0000

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Yapılan ADF ve PP birim kök testlerinin sonuçlarında her bir zaman serisinin durağan olduğu gözlemlenmiştir. Değişkenlerin birim kök içermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çıkan sonuç itibariyle Şekil 2’de görüldüğü üzere karakteristik denklemin ters köklerinin birim çemberin içinde olması modelin kullanılabilirliğinin göstergesidir.

Şekil 2: AR Ters Kök Grafiği

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Bu sonuçlar zaman serilerinin VAR analizinde kullanılabilir olduklarını göstermektedir. VAR analizinin tahmininden oluşturulan sonuçlar uygun gecikme uzunluğunun doğru olarak belirlenmesine karşı duyarlıdır. Modelin gecikme uzunluğu hesaplanarak Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Belirlenen Optimum Uzunluk

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-3413.028	NA	8946972.	33.03409	33.13069*	33.07315
1	-3344.828	131.7880	6555835.*	32.72297*	33.39918	32.99642*
2	-3316.999	52.16264	7100323.	32.80192	34.05773	33.30976
3	-3296.380	37.45323	8255361.	32.95053	34.78594	33.69275
4	-3276.335	35.24651	9669984.	33.10469	35.51970	34.08130
5	-3255.481	35.46243	11266926	33.25103	36.24564	34.46202
6	-3231.168	39.93527	12736308	33.36394	36.93816	34.80932
7	-3181.264	79.07475*	11286890	33.22960	37.38342	34.90937
8	-3156.124	38.37705	12764613	33.33453	38.06796	35.24869

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

VAR modelinin gecikme uzunluğunun belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan bilgi kriterleri Akaike (AIC) bilgi kriteri, Schwarz (SC) bilgi kriteri ve Hannan-Quinn (HQ) bilgi kriteridir. Tablo 2’deki sonuçlar dikkate alındığında, modelin uygun gecikme uzunluğu bir olarak belirlenmiştir. Belirlenen gecikme uzunluğu neticesinde tahmin edilen VAR modeli Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Vektör Otoregresif Model

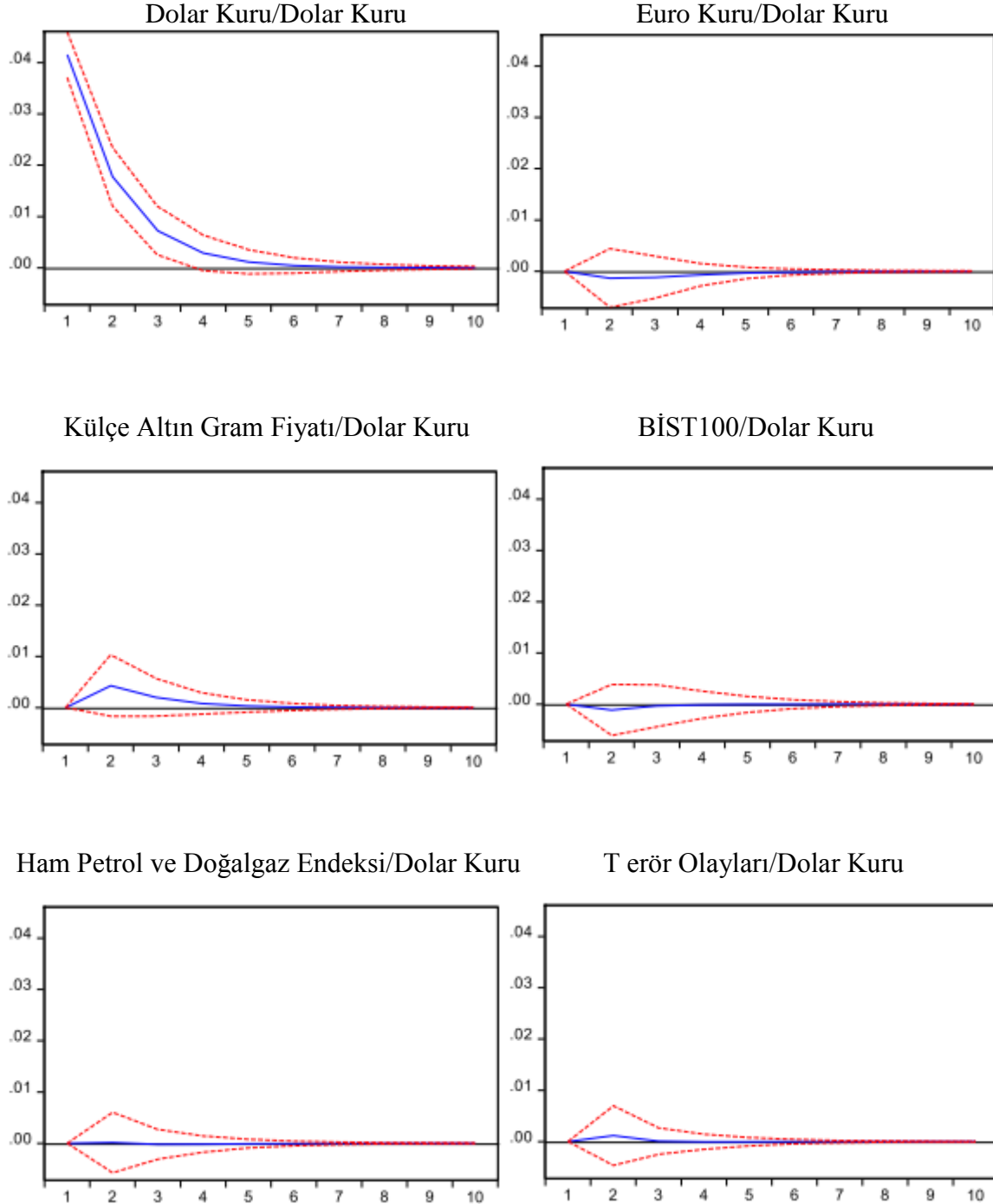
	DK	EU	AL	BIST	PET	TO
DK(-1)	0.429243 (0.12162) [3.52948]	0.119485 (0.12042) [0.99223]	0.265780 (0.15881) [1.67360]	0.235763 (0.26943) [0.87505]	-0.094511 (0.28534) [-0.33123]	1.06E+11 (7.8E+10) [1.36245]
EU(-1)	-0.123727 (0.12814) [-0.96558]	0.151010 (0.12688) [1.19021]	-0.081985 (0.16732) [-0.48998]	0.034510 (0.28387) [0.12157]	0.696301 (0.30063) [2.31610]	-6.90E+10 (8.2E+10) [-0.84413]
AL(-1)	0.103118 (0.07139) [1.44449]	0.109255 (0.07069) [1.54565]	0.194781 (0.09322) [2.08953]	0.176486 (0.15815) [1.11593]	0.128581 (0.16749) [0.76770]	2.22E+10 (4.6E+10) [0.48704]
BIST(-1)	-0.015800 (0.03119) [-0.50652]	-0.025477 (0.03089) [-0.82485]	0.026280 (0.04073) [0.64517]	0.342164 (0.06911) [4.95126]	0.131969 (0.07319) [1.80318]	4.49E+10 (2.0E+10) [2.25938]
PET(-1)	0.002387 (0.02774) [0.08603]	0.008467 (0.02747) [0.30824]	-0.021552 (0.03622) [-0.59495]	0.087401 (0.06146) [1.42212]	0.065620 (0.06509) [1.00819]	3.30E+10 (1.8E+10) [1.86337]
TO(-1)	4.49E-14 (1.1E-13) [0.41161]	7.70E-14 (1.1E-13) [0.71324]	-3.90E-14 (1.4E-13) [-0.27405]	1.56E-13 (2.4E-13) [0.64549]	7.46E-13 (2.6E-13) [2.91796]	-0.058233 (0.06946) [-0.83832]
C	0.006205 (0.00317) [1.95517]	0.006172 (0.00314) [1.96427]	0.013195 (0.00414) [3.18428]	0.002929 (0.00703) [0.41666]	0.006938 (0.00745) [0.93177]	1.63E+09 (2.0E+09) [0.80727]
R-kare	0.191412	0.162392	0.092589	0.145551	0.151045	0.055917
Düz. R-kare	0.167975	0.138113	0.066288	0.120784	0.126437	0.028552
Hata Toplamlarının Karesi	0.357606	0.350606	0.609756	1.755107	1.968474	1.45E+23
Standart Hata Denklemi	0.041564	0.041155	0.054274	0.092080	0.097517	2.65E+10
F-istatistik	8.166993	6.688714	3.520275	5.876894	6.138177	2.043385
Log olabilirlik	380.5371	382.6526	323.4391	210.3159	198.0399	-5436.160
Akaike AIC	-3.491001	-3.510772	-2.957375	-1.900149	-1.785420	50.87066
Schwarz SC	-3.380899	-3.400670	-2.847272	-1.790047	-1.675318	50.98076
Bağımlı Ortalama	0.011729	0.011402	0.018972	0.019252	0.023551	4.02E+09
Bağımlı Standart Hata	0.045567	0.044330	0.056168	0.098202	0.104336	2.69E+10
Determinant ikamet kovaryansı (dof)		64342587				
Determinant ikamet kovaryansı		52703317				
Log olasılık		-3724.397				
Akaike bilgi kriteri		35.19997				
Schwarz kriteri		35.86059				
Katsayıların sayısı		42				

Standart hatlar () & t-istatistikleri []

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Döviz kuru, Euro kuru, külçe altın gram fiyatı, BİST100 Endeksi, ham petrol ve doğalgaz endeksi ve terör olayları bağımlı değişkenler olarak VAR modeli oluşturulmuştur. Sonraki kısımda söz konusu değişkenlerin dolar kuru üzerindeki etkisini hangi yönde ve nasıl oluşturduğunu etki-tepki analizleri yoluyla incelenmiştir. Değişkenlere 2 standart hatalık şok verildiğinde değişkenlerin etki tepki analizleri Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3: Etki-Tepki Analizleri

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Dolar kurunda meydana gelen bir şokun, Dolar kurunda yaklaşık %4 oranında azalan pozitif bir tepki meydana getirdiği görülmektedir. Bu tepki yaklaşık olarak 6 dönem sürmektedir ve 6 dönem sonunda sıfırlanmaktadır. Euro kurunda meydana gelen bir şokun, Dolar kurunda %1'in altında bir oranda negatif bir tepki oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu tepkinin 4 dönem sürdüğü görülmektedir ve 4 dönem sonunda sıfırlanmaktadır. Külçe altın gram fiyatında meydana gelen bir şokun, Dolar kurunda %1'in altında bir oranda pozitif bir tepki oluşturduğu gözlenmektedir. Bu tepkinin 5 dönem sürdüğü gözlemlenmektedir ve 5 dönem sonunda sıfırlanmaktadır. BİST100 endeksinde oluşan bir şokun, Dolar kurunda %1'in altında bir oranda negatif bir tepki oluşturmuştur ve bu tepkinin 3 dönem sürdüğü görülmektedir. Bu tepki 3 dönem sonunda sıfırlanmaktadır. Ham petrol ve doğalgaz endeksinde meydana gelen şokun, Dolar kurunda kayda değer bir tepkiye neden olduğu görülmemektedir ve 2 dönem sonunda bu tepki sıfırlanmaktadır. Terör olaylarında meydana gelen şokun, Dolar kurunda pozitif yönde %1'in altında bir oranda 2 dönemlik pozitif bir tepki meydana getirdiği gözlemlenmektedir. Bu tepki 2 dönem sonunda sıfırlanmaktadır.

Dolar kuru üzerindeki meydana gelen değişikliklerin kaynağını ortaya koymak, kendisinden ve diğer değişkenlerden kaynaklanan yüzdesini açıklamak amacıyla varyans ayrıştırması yapılmıştır. Varyans ayrıştırması sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E.	DK	EU	AL	BIST	PET	TO
1	0.041564	100.0000 (0.00000)	0.000000 (0.00000)	0.000000 (0.00000)	0.000000 (0.00000)	0.000000 (0.00000)	0.000000 (0.00000)
2	0.045463	98.88764 (1.61819)	0.087031 (0.59847)	0.894055 (0.96680)	0.064073 (0.60925)	0.001038 (0.47598)	0.066158 (0.50671)
3	0.046092	98.65654 (1.99372)	0.149402 (0.82915)	1.059618 (1.14728)	0.067029 (0.85001)	0.002856 (0.55989)	0.064551 (0.55180)
4	0.046196	98.60780 (2.09756)	0.170984 (0.90804)	1.085575 (1.17621)	0.067241 (0.93232)	0.004055 (0.58346)	0.064346 (0.56307)
5	0.046213	98.59810 (2.12288)	0.176496 (0.92948)	1.089397 (1.18135)	0.067283 (0.95317)	0.004356 (0.58896)	0.064370 (0.56498)
6	0.046216	98.59630 (2.12860)	0.177666 (0.93472)	1.089938 (1.18280)	0.067295 (0.95724)	0.004420 (0.59032)	0.064382 (0.56545)
7	0.046216	98.59598 (2.12994)	0.177889 (0.93598)	1.090012 (1.18337)	0.067298 (0.95789)	0.004432 (0.59064)	0.064386 (0.56559)
8	0.046216	98.59593 (2.13029)	0.177928 (0.93631)	1.090022 (1.18358)	0.067299 (0.95799)	0.004434 (0.59071)	0.064386 (0.56564)
9	0.046216	98.59592 (2.13039)	0.177935 (0.93641)	1.090023 (1.18365)	0.067299 (0.95801)	0.004435 (0.59073)	0.064387 (0.56565)
10	0.046216	98.59592 (2.13042)	0.177936 (0.93644)	1.090023 (1.18367)	0.067299 (0.95802)	0.004435 (0.59073)	0.064387 (0.56566)

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Varyans ayrıştırması sonucundan görüldüğü üzere 1. Dönemde Dolar kurunda meydana gelen değişikliklerin tamamını yine kendisi tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen dönemlere bakıldığında 2. dönem ve sonrasında Dolar kurunun kendi varyansına katkısının %98.6 oranında gerçekleştiği görülmektedir. 10. Dönem itibariyle değerlendirildiğinde ise, Dolar kuru varyansının %98.6'lık payını yine kendisi tarafından açıklarken, %0.18'inin Euro kuru, %1.1'inin külçe altın gram fiyatı, %0.07'sinin BİST100 Endeksi, %0.004'ünün ham petrol ve doğalgaz endeksi ve %0.06'lık varyansının terör olayları tarafından açıklandığı görülmektedir.

Değişkenler arasındaki ilişki yönünü belirlemek amacıyla nedensellik testleri yapılmıştır. Granger Nedensellik testi Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Granger Nedensellik Testi

Boş Hipotezler:	Gözlem	F-İstatistik	Olasılık
EU Granger Nedensellik yoktur DK DK Granger Nedensellik yoktur EU	213	0.14398 1.52066	0.8660 0.2210
AL Granger Nedensellik yoktur DK DK Granger Nedensellik yoktur AL	213	1.63131 2.44404	0.1982 0.0893
BIST Granger Nedensellik yoktur DK DK Granger Nedensellik yoktur BIST	213	2.32771 4.16149	0.1001 0.0169
PET Granger Nedensellik yoktur DK DK Granger Nedensellik yoktur PET	213	0.23206 5.93775	0.7931 0.0031
TO Granger Nedensellik yoktur DK DK Granger Nedensellik yoktur TO	213	0.20643 2.67473	0.8137 0.0713
AL Granger Nedensellik yoktur EU EU Granger Nedensellik yoktur AL	213	2.26163 1.01944	0.1067 0.3626
BIST Granger Nedensellik yoktur EU EU Granger Nedensellik yoktur BIST	213	1.57741 3.90220	0.2090 0.0217
PET Granger Nedensellik yoktur EU EU Granger Nedensellik yoktur PET	213	0.34103 8.45364	0.7114 0.0003
TO Granger Nedensellik yoktur EU EU Granger Nedensellik yoktur TO	213	0.35762 1.79469	0.6998 0.1687
BIST Granger Nedensellik yoktur AL AL Granger Nedensellik yoktur BIST	213	1.35901 7.34295	0.2592 0.0008
PET Granger Nedensellik yoktur AL AL Granger Nedensellik yoktur PET	213	0.35485 7.80414	0.7017 0.0005
TO Granger Nedensellik yoktur AL AL Granger Nedensellik yoktur TO	213	0.10351 0.03550	0.9017 0.9651
PET Granger Nedensellik yoktur BIST BIST Granger Nedensellik yoktur PET	213	1.57942 1.16806	0.2086 0.3130
TO Granger Nedensellik yoktur BIST BIST Granger Nedensellik yoktur TO	213	0.97075 0.36103	0.3805 0.6974
TO Granger Nedensellik yoktur PET PET Granger Nedensellik yoktur TO	213	9.50669 1.35022	0.0001 0.2614

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları

Granger nedensellik testinde değişkenlerin birbirleri üzerindeki nedensellikleri sırasıyla incelenmiştir. Euro kurunun Dolar kurunun nedeni olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Dolar kurunun da Euro kurunun nedeni olmadığı görülmektedir. Külçe altın gram fiyatının Dolar kurunun nedeni olmadığı görüldüğü gibi aynı şekilde Dolar kurunun da külçe altın gram fiyatının nedeni olmadığı görülmektedir. BIST100 endeksi Dolar kurunun nedeni değilken Dolar kuru BIST100 endeksinin nedeni olduğu gözlemlenmektedir.

Aynı şekilde ham petrol ve doğalgaz endeksi Dolar kurunun nedeni değilken, Dolar kuru ham petrol ve doğalgaz endeksinin nedenidir. Terör olayları Dolar kurunun nedeni olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Dolar kuruda terör olaylarının nedeni değildir. Külçe altın gram fiyatı Euro kurunun nedeni değilken aynı şekilde Euro kuruda külçe altın gram fiyatının nedeni değildir. BIST100 endeksi Euro kurunun nedeni değilken, Euro kuru BIST100 endeksinin nedenidir. Ham petrol ve doğalgaz endeksi Euro kurunun nedeni değilken, Euro kuru ham petrol ve doğalgaz endeksinin nedenidir.

Terör olayları Euro kurunun nedeni değilken aynı şekilde Euro kurunda terör olaylarının nedeni değildir. BIST100 endeksi külçe altın gram fiyatının nedeni değilken, külçe altın gram fiyatı BIST100 endeksinin nedenidir. Ham petrol ve doğalgaz endeksi külçe altın gram fiyatının nedeni değilken külçe altın gram fiyatı ham petrol ve doğalgaz endeksinin nedenidir. Terör olayları külçe altın gram fiyatının nedeni değildir ve aynı şekilde külçe altın gram fiyatı da terör olaylarının nedeni değildir. Ham petrol ve doğalgaz endeksi BIST100 endeksinin nedeni değilken aynı şekilde BIST100 endeksi de ham petrol ve doğalgaz endeksinin nedeni değildir. Terör olayları BIST100 endeksinin nedeni değilken aynı şekilde BIST100 endeksi de terör olaylarının nedeni değildir. Terör olayları ham petrol ve doğalgaz endeksinin nedeniyken ham petrol ve doğalgaz endeksi terör olaylarının nedeni değildir.

SONUÇ

Finansal sistem içerisinde döviz kurunu etkileyen faktörler arasında terör faaliyetleri de bulunmaktadır. Elde edilen ekonometrik bulgulardan yola çıkarak etki tepki analizi sonucunda terör olaylarındaki bir etkinin dolar kurunda pozitif yönde ancak nispeten kısa dönemli bir tepkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Dolar kurunun etkisine en fazla tepki verdiği değişken yine kendisidir. Varyans ayrıştırması sonucunda döviz kurunun değişimlerinin %98.6 oranında yine kendisi tarafından açıklandığı görülmektedir. Varyanstaki değişimi döviz kurunun kendisinden sonra en fazla %1.1'lik oranla külçe altın gram fiyatının açıkladığı görülmektedir. Değişimi en az açıklayan değişken %0.004'lük oranla ham petrol ve doğalgaz endeksi olurken, terör olayları değişimi açıklamada %0.06'lık bir paya sahiptir. Değişkenlerin birbirleri arasındaki nedensellikleri incelenmiştir. Yapılan Granger nedensellik testleri sonucunda ise diğer analizlerin aksine Dolar kuru ve terör olaylarının birbirleri üzerindeki nedensellik ilişkisinin reddedildiği görülmektedir. Buradan da görülmektedir ki para piyasalarında döviz kurunu belirleyen temel etkenler siyasi veya toplumsal temelli etkenlerden ziyade ekonomik etkenlerdir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Ensar. vd. (2014). "Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma", BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, Cilt:8, Sayı:2, 99-117.
- Ak, Mehmet Z. vd. (2017). "Türkiye'de Terörizm ile İktisadi Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi", Bilgi Dergi, Cilt:19, Sayı:1, 20-31.
- Alp, İnönü A. (2013). "Terörün Ekonomik Etkileri", Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, 1-19.
- Alptekin, Volkan. (2009). "Türkiye'de Dış Ticaret - Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi Yardımıyla Sınanması", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Konya, 31.
- Başar, Selim. vd. (2016). "Terörün BRICS ve MINT Ülkelerindeki Turizm Faaliyetleri Üzerine Etkisi", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt:53, Sayı:618, 43-50.
- Bayramoğlu, Turgut. vd. (2015). "Ekonomik Açından Terör ve Turizm İlişkisi: Dünya Örnekleri ve Türkiye Örneği", Bayburt Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, Türkiye Klinikleri J ForenMed-Special Topics, Cilt:1, Sayı:2, 25-34.

- Bulut, Erol. (2005). ‘‘Döviz Kuru Belirleme Modelleri ve Döviz Piyasasının Mikro Yapısı: Türkiye Örneği’’, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara, 6.
- Çakmak, Fatma. (2017), ‘‘21. Yüzyılda Terör Ve Terörün Medyada Temsili: Ankara Ve Paris Saldırılarının Türk Ve Fransız Basınında Sunumu’’, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Ana Bilim Dalı, Antalya, 7.
- Çetinkaya, Murat. Yenice, Sedat. (2017). ‘‘Terörizm Temalı Haberlerin Kıymetli Maden Piyasaları Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul A.Ş. Kıymetli Maden ve Kıymetli Taşlar Piyasası Üzerine Bir Uygulama’’, İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 45-60.
- Emsen, Ö. Selçuk. Değer, M. Kemal. (2004). ‘‘Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi’’, Akdeniz İİBF Dergisi, Sayı:7, 67-83.
- Gökçe, Mehmet. (2010). ‘‘Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme’’, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Bursa, 38.
- Gözen, M. Çağrı. (2018). ‘‘Başlıca Döviz Kuru Belirleme Yaklaşımları ve Seçilmiş Yaklaşımların Etkinliğinin Türkiye Örneğinde Test Edilmesi’’, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Kocaeli, 5-11.
- Güvenek, Burcu. Alptekin, Volkan. (2015). ‘‘Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma’’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, 21-38.
- Karataş, E. Cihangir. (2015). ‘‘Avrupa Merkez Bankasının Para Piyasaları Üzerindeki Etkisi’’, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, İstanbul, s:102.
- Kök, Dündar.Uygur, M. Emre. (2014). ‘‘Finansal Piyasalarda Fiyat Etkileşimi: BİST 100 ve Seçilmiş Finansal Göstergeler İçin VAR Analizi’’, Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 1-23.
- Özcan, C. Can. Özmen, İbrahim. (2016). ‘‘Terör Ve Turizm İlişkisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi: AB ve MENA Örneği’’, Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:9, Sayı:4, 69-83.
- Öztürk, Serdar. Çelik, Kamil. (2009), ‘‘Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri’’, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 89-111.
- Sezgin, Şennur. vd. (2008). ‘‘Güneydoğu Terör Olaylarının Ekonomik Sonuçları’’, Akademik İncelemeler, Cilt:3, Sayı:1, 1-17.
- Yayla, Atilla. (1990). ‘‘Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve’’, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:45, Sayı:1, 335-385.
- Yılmaz, B. Selin. Yılmaz, Ö. Devrim. (2005). ‘‘Terörizm Ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi’’, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, Cilt:4, Sayı:13, 39-58.

İnternet Kaynakları

<https://evds2.tcmb.gov.tr>, TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi.

<https://www.start.umd.edu>, Global Terrorism Database.

<http://www.tdk.gov.tr>, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.